

ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง โคลงสุภาชิตรัชกาลที่ ๕
 หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง พิเคราะห์น่านาสาร พินิจงานประพันธ์
 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง โคลงสุภาชิตฯ รัชกาลที่ ๕ (๑)
 รายวิชา ภาษาไทย รหัสวิชา ท๒๒๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

๑. ความเป็นมา

โคลงสุภาชิตเป็นประเภทของบทประพันธ์ที่สะท้อนข้อคิดและคติสอนใจของผู้แต่ง โคลงโสฬสไตรยางค์และโคลงนฤมุนาการเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทั้งสองบทประพันธ์นี้ทรงมีวัตถุประสงค์ในการสอนคนให้ดำเนินชีวิตอย่างดีงาม มีคุณธรรม และมีความรอบคอบในการพูดและกระทำ

โคลงโสฬสไตรยางค์ อ่านว่า โคลง-โส-รด-ไตร-ยาง เป็นบทประพันธ์ในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ เดิมเป็นภาษาอังกฤษ และทรงพระกรุณาให้กวีในพระราชสำนักแปลเป็นภาษาไทย พร้อมทั้งทรงตรวจแก้และทรงพระราชนิพนธ์โคลงบทนำด้วย คำว่า โสฬส แปลว่า ๑๖ ไตร แปลว่า ๓ และ องค์ แปลว่า หมวดหรือส่วน รวมกันได้คำว่า “โสฬสไตรยางค์” แปลความว่า ๑๖ หมวด หมวดละ ๓ ข้อ โคลงโสฬสไตรยางค์จึงมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องคุณธรรมและข้อคิดในการดำเนินชีวิต

โคลงนฤมุนาการ อ่านว่า โคลง-นะ-รี-มุนะ-นา-การ แปลมาจากสุภาชิตอังกฤษเช่นกัน และประพันธ์ด้วยโคลงสี่สุภาพ มีบทนำ ๑ บท เนื้อเรื่อง ๑๐ กิจ และบทสรุป ๑ บท คำว่า “นฤมุนาการ” แปลว่าไม่มีอาการเสียใจ มาจากคำศัพท์ ได้แก่

นฤ	แปลว่า	ปราศจาก
ทุ	แปลว่า	ไม่ดี
มน	แปลว่า	ใจ
อาการ	แปลว่า	สภาพกิริยา

นฤ + ทุ + มน + อาการ = นฤมุนาการ แปลว่า “ไม่มีอาการเสียใจ” โคลงนี้มีจุดมุ่งหมายเตือนใจให้ผู้ปฏิบัติตามคำสอนไม่เสียใจกับการกระทำของตัวเอง

โคลงสุภาชิตอศปกรณำ อ่านว่า โคลง-อิต-สะ-ปะ-ปะ-กะ-ระ-นำ มาจากคำศัพท์ต่าง ๆ ได้แก่ โคลง หมายถึง โคลงสี่สุภาพ อศป หมายถึง อีสป ปกรณำ หมายถึง หนังสือ, เรื่อง เมื่อนำมารวมกันแล้วจึงหมายถึงโคลงสี่สุภาพที่มีเรื่องราวเหมือนนิทานอีสป

โคลงอศปกรณำเป็นบทประพันธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นโคลงสุภาชิตเช่นเดียวกับโคลงโสฬสไตรยางค์และโคลงนฤมุนาการ แต่จะแตกต่างจากทั้งสองโคลงก่อนหน้าคือเป็นบทประพันธ์ที่ถูกแปลมาจากนิทานตะวันตก เป็นนิทานที่แต่งโดยอีสป นักเล่านิทานชาวกรีกที่มีร่างกายพิการแต่มีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด มักจะแต่งนิทานขึ้นเพื่อ

เป็นข้อคิดหรือคติเตือนใจ นิทานอีสปจึงเป็นนิทานที่ไม่เด่นชัดว่าเป็นของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง สามารถอ่านได้ทั่วไปไม่ว่าจะเป็นคนประเทศไหนเพราะมีคติสอนใจในการดำเนินชีวิตเป็นหลักสำคัญ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงแปลนิทานอีสป และทรงพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตประกอบนิทาน รวมกับกวีอีกสามคนคือ กรมหลวงพิชิตปรีชากร พระศรีสุนทรโวหาร และ พระยาราชสมภารากร ออกมาเป็นโคลงอิตปกรณาในปีพ.ศ. ๒๔๔๗

จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อเป็นคติสอนใจแก่ผู้อ่านให้เลือกปฏิบัติตามคำสอนจากนิทานในแต่ละเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ เป็นบทร้อยแก้ว สรุไปด้วยโคลงสี่สุภาพเป็นสุภาษิต

๒. ประวัติผู้พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ (กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี) ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖

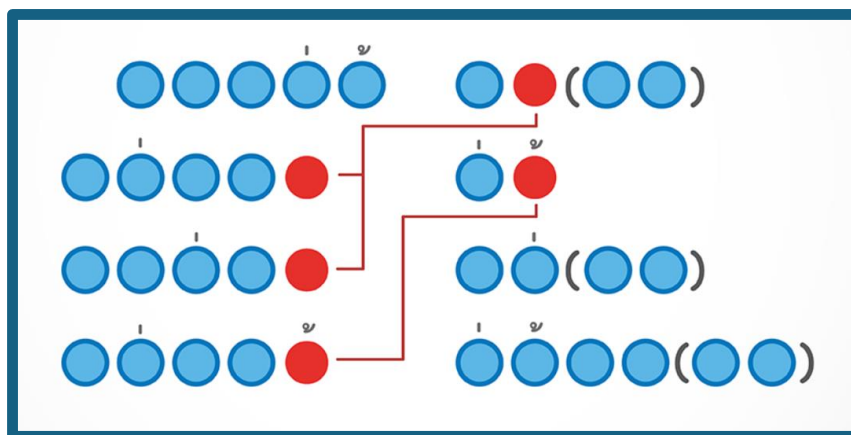
พระนามเดิม **พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์** เสด็จขึ้นเถลิงราชสมบัติในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถ และทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่สำคัญต่อประเทศชาติเป็นอเนกประการ พระองค์จึงเป็นที่รักของอาณาประชาราษฎร์ปวงชนทั้งหลาย จึงพร้อมใจกันถวายพระนามว่า

“สมเด็จพระปิยมหาราช” ซึ่งแปลว่า พระมหากษัตริย์อันเป็นที่รัก พระองค์สวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ นอกจากนี้ พระองค์ยังมีพระปรีชาสามารถในการประพันธ์งานพระราชนิพนธ์ มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น โกล้าน กวพยเห่เรือ พระราชวิจารณ์ต่าง ๆ ลิลิตนิทราชาคริต บทละครเรื่องเงาะป่า พระราชหัตถเลขา พระราชพิธีสิบสองเดือน โคลงอธิบายภาพรามเกียรติ์ โคลงสุภาษิต รวม ๑๑ เรื่อง

๓. ลักษณะคำประพันธ์

โคลงสุภาษิตเป็น **โคลงสี่สุภาพ** ซึ่งเป็นรูปแบบโคลงที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีความสละสลวย อ่านง่าย และมีสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะที่สวยงาม โคลงสี่สุภาพไตรยางค์เน้นการจัดหมวดหมู่ข้อคิดเป็น ๑๖ หมวด หมวดละ ๓ ข้อ ส่วนโคลงนฤทมนการเน้นการดำเนินชีวิต ๑๐ ประการ (ทศนฤทมนการ) โดยใช้ถ้อยคำเรียบง่าย แต่แฝงด้วยคุณค่าทางวรรณศิลป์และคติสอนใจ

ลักษณะบังคับของโคลงสี่สุภาพ

๑. คณะ

๑.๑) โคลงสี่สุภาพ ๑ บทมี ๔ บาท โดย ๑ บรรทัดคือ ๑ บาท แต่ละบาทมี ๒ วรรค

๑.๒) บาทที่ ๑ บาทที่ ๒ และบาทที่ ๓ มีจำนวนคำเท่ากัน คือ วรรคหน้ามี ๕ คำ ส่วน วรรคหลังมี ๒ คำ

๑.๓) บาทที่ ๔ วรรคหน้ามี ๕ คำเช่นกัน แต่วรรคหลังจะมี ๔ คำ

๑.๔ รวมทั้งสี่ ๑ บทจะมี ๓๐ คำ

๒. คำสร้อย

คำสร้อย คือคำที่แต่งท้ายบาทของโคลงตามข้อบังคับ เพื่อให้ได้ใจความครบถ้วน ถ้าโคลงบาทใดได้ความครบถ้วนแล้ว ก็ไม่ต้องเติมคำสร้อย ตำแหน่งที่กำหนดให้เติมคำสร้อยคือ ท้ายบาทที่ ๑ และท้ายบาทที่ ๓

คำสร้อยต้องมีแห่งละ ๒ คำเสมอ โดยคำแรกเป็นคำสุภาพที่ต้องการเสริมความให้สมบูรณ์ ส่วนคำหลังมักลงท้ายด้วยคำต่อไปนี้ “พ่อ แม่ พี่ รา แล เลย เอย นา นอ เนอ ถุ ฮา แฮ เฮย” และมีอีกคำหนึ่งที่พบในโคลงโบราณ คือคำว่า “บาร์นิ” ซึ่งใช้คำสร้อยได้ครบพยางค์โดยไม่ต้องเติมคำอื่น

๓. คำสัมผัส เอก โท และ คำตาย

โคลงสี่สุภาพบังคับรูปวรรณยุกต์ เอก โท คือ บังคับรูปวรรณยุกต์เอก ๗ ตำแหน่ง รูปวรรณยุกต์โท ๔ ตำแหน่ง (ตามแผนผัง)

ในการแต่งโคลงสี่สุภาพ บางครั้งเมื่อไม่สามารถหาคำที่มีรูปวรรณยุกต์เอก หรือรูปวรรณยุกต์โทมาใช้ในที่บังคับวรรณยุกต์ตามแผนผังได้ จำเป็นต้องใช้คำ “เอกโทษ” หรือคำ “โทโทษ” คือ นำคำที่ต้องการใช้ไปเปลี่ยนให้เป็นรูปวรรณยุกต์เอก หรือโท แต่ถ้าไม่จำเป็นอย่างยิ่งแล้วก็ไม่ควรใช้ เพราะทำให้รูปคำเสีย และความหมายอาจเปลี่ยนไป เช่น ใช้คำว่า “ข้า” แทนคำว่า “ฆ่า” เป็นต้น และในอีกกรณีหนึ่งคือ คำเอกและคำโทที่อยู่ติดกัน บางครั้งอาจสลับที่กันก็ได้

ในโคลงสี่สุภาพนั้น มีการใช้เสียง “คำตาย” แทนวรรณยุกต์เอกได้ทุกแห่งที่บังคับรูปวรรณยุกต์เอก ไม่ว่าคำตายนั้นๆ จะมีเสียงวรรณยุกต์ใด อาจเป็นคำตายเสียงเอก เช่น บาด จิต หรือคำตายเสียงโท เช่น วาด ภาพ หรือคำตายเสียงตรี เช่น พบ รัก เป็นต้น

๔. เนื้อหาของโคลงสี่สุภาพไตรยางค์

โคลงสี่สุภาพไตรยางค์แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๑๖ หมวด ประกอบด้วยข้อคิดและคุณธรรมต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) สามสิ่งควรรัก : ความกล้า ความสุภาพ ความรักใคร่
- ๒) สามสิ่งควรชม : อำนาจปัญญา เกียรติยศ มารยาทดี
- ๓) สามสิ่งควรเกลียด : ความดุร้าย ความหยิ่งกำเริบ ความอกตัญญู
- ๔) สามสิ่งควรรังเกียจติเตียน : ชั่วเลวทราม มารยา วิชา
- ๕) สามสิ่งควรเคารพ : ศาสนา ยุติธรรม ความประพฤติเป็นประโยชน์ทั่วไป
- ๖) สามสิ่งควรยินดี : งาม ความซื่อตรง ไทยแท้ตน
- ๗) สามสิ่งควรปรารถนา : ความสุขสบาย มิตรสหายที่ดี จิตใจที่ผ่องใส
- ๘) สามสิ่งควรอ่อนวอนขอ : ความเชื่อถือ ความสงบ ใจบริสุทธิ์
- ๙) สามสิ่งควรนับถือ : ปัญญา ฉลาด มั่นคง
- ๑๐) สามสิ่งควรชอบ : ความเอื้ออารี ความสนุกสนาน ความเบิกบาน
- ๑๑) สามสิ่งควรสงสัย : คำกล่าวयो ความหน้าเนื้อใจเสือ ความกลับกลอก
- ๑๒) สามสิ่งควรละ : ความเกียจคร้าน การพูดเพ้อเจ้อ วาจาหยาบคาย
- ๑๓) สามสิ่งควรกระทำให้มี : หนังสือดี เพื่อนดี ใจดี
- ๑๔) สามสิ่งควรหวงแหน : ชื่อเสียงยศศักดิ์ บ้านเมืองของตน มิตรสหาย
- ๑๕) สามสิ่งควรระวัง : อาการที่เกิดจากใจพาไป ความมั่งง่าย วาจา
- ๑๖) สามสิ่งควรเตรียมเผื่อ : อนิจจัง ชรา มรณะ

ตัวอย่างบทประพันธ์เด่น

ควรกลัากล้ากล่าวถ้อย	ทั้งหทัย แท้แฮ
สุภาพพจน์ภายใน	จิตพร้อม
ความรักประจักษ์ใจ	จริงแน นอนฤ
สามสิ่งควรรักน้อม	จิตให้สนิทจริง

- สื่อถึงการกล้าแสดงออกด้วยความสุภาพและความรักใคร่ต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ

๕. เนื้อหาของโคลงนฤมุนาการ

โคลงนฤมุนาการมุ่งสอน ทศนฤมุนาการ ๑๐ ประการ ที่ผู้ปฏิบัติตามจะไม่มีเสียใจกับการกระทำของตน ได้แก่

- ๑) ทำดีโดยทั่วไป
- ๒) ไม่พูดร้ายต่อผู้อื่น
- ๓) ถามและฟังความก่อนตัดสิน
- ๔) คิดก่อนพูด
- ๕) ไม่พูดในเวลาโกรธ
- ๖) กรุณาต่อผู้ที่อับจน
- ๗) ขอโทษเมื่อทำผิด
- ๘) อุดหนุนต่อผู้อื่น
- ๙) ไม่ฟังคำนินทา
- ๑๐) ไม่หลงเชื่อข่าวร้าย

ตัวอย่างบทประพันธ์

บัณฑิตวินิจแล้ว	แถลงสาร สอนเอย
ทศนฤมุนาการ	ชื่อชี้
เหตุผู้ประพฤติปาน	ดังกล่าว นั้นนอ
โหม่นสเพราะกิจนี้	ห่อนได้เคยมี

- บทนำกล่าวว่า ผู้ที่ทำตามทศนฤมุนาการจะไม่เสียใจกับการกระทำของตน

กิจที่ ๒ : ไม่พูดร้ายต่อผู้อื่น

เห็นห่างโมหะร้อน	ริษยา
สละส่อเสียดมารชา	ใส่ร้าย
ตำหาบจาบจ้วงอา-	ฆาตขู่ เชื้อเฮย
ไปหมิ่นนินทาบาย	โทษให้ผู้ใด

- สอนให้ห่างไกลความโมโห อิจฉา และไม่ทำร้ายผู้อื่นด้วยวาจา

๖. เนื้อหาของโคลงสุภาษิตอิตปกรณำ

โคลงสุภาษิตอิตปกรณำ เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลจากบทประพันธ์ภาษาอังกฤษ รวมทั้งสิ้น ๒๔ เรื่อง โดยทรงพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตประกอบนิทานไว้ ๓ เรื่อง ส่วนที่เหลือนั้นทรงมอบหมายให้กวี ๓ ท่าน คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) และพระยาราชสัมภารากร เป็นผู้แต่งโคลงสุภาษิตประกอบนิทานโดยพระองค์ทรงเป็นที่ปรึกษา โคลงสุภาษิตดังกล่าวเรียกว่า “โคลงสุภาษิตอิตปกรณำ”

โคลงสุภาษิตอิตปกรณำที่นำมาให้นักเรียนศึกษามี ๔ เรื่อง คือ เรื่องราชสีห์กับหนูทัชช บิดากับบุตรทั้งหลาย สนับปากกับลูกแกะ และกระต่ายกับเต่า แต่ละเรื่องเริ่มด้วย นิทานอีสปซึ่งเป็น ร้อยแก้ว และจบด้วยโคลงสี่สุภาพ ๑ บท เป็นบทสรุปที่เป็นคติสอนใจของนิทานอีสปเรื่องนั้น ๆ